

THE EPIC OF THE ETERNAL PEOPLE

Presented by Rabbi Shmuel Irons

SERIES XXIV: THE PANORAMA OF JEWISH HISTORY

LECTURE X: THE TWENTIETH CENTURY: DESTRUCTION AND RECREATION

I. Purifying Mankind to Bring the Light of the Shechina and Moshiach

A.

ר"ש בן לקיש פתר קריא בגליות, והארץ היתה תהו זה גלות בבל שנאמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו, ובהו זה גלות מדי (אסתר ו) ויבהילו להביא את המן, וחושך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק בא-להי ישראל, על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר כמו התהום מה התהום הזה אין לו חקר אף הרשעים כן, ורוח א-להים מרחפת זה רוחו של מלך המשיח, היאך מה דאת אמר (ישעיה יא) ונחה עליו רוח ד', באיזו זכות ממשמשת ובאה, המרחפת על פני המים בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר (איכה ב) שפכי מים לבך. מדרש בראשית רבה פרשה ב:ד

Rabbi Shimon ben Lakish interpreted these verses as a reference to the exiles. "And the land was formless" (Gen. 1:2) is referring to the Babylonian exile, as it says (Jeremiah 4:23), "I looked on the earth, and, behold, it was formless . . ." The words, "and empty - *vavahu*" (Ibid.) is a reference to the Median exile, as it says (Esther 6:14), "And they hurried - *vayavhilu* - to bring Haman." The words, "and darkness" (Ibid.), refers to the Greek exile, as the Greeks darkened the eyes of Israel through their decrees, for they said to them, "Write upon the horn of the ox that you don't have a portion in the G-d of Israel." The words, "on the face of the deep waters" (Ibid.) refers to the exile of the evil kingdom (Rome), which is not fathomable, just like the deep waters. Just like the deep waters aren't fathomable, so too the evil. "And the spirit of G-d swept over" (Ibid.) is referring to the spirit of the king, Moshiach, just as it says (Isaiah 11:2), "And the spirit of the L-rd shall rest upon him . . ." With what merit will he come? [With the merit of,] "And the spirit of G-d swept over the face of the waters", which is the merit of repentance, which is likened to water, as it says (Lam. 2:19), ". . . pour out your heart like water before the face of the L-rd . . ." **Medrash Rabbah Parshah 2:4**

B.

א"ר חייא רבה מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי, וחרב, ובנוי, בראשית ברא א-להים, הרי בנוי, היאך מה דאת אמר (ישעיה נא) לנטוע שמים וליסוד ארץ וגו', והארץ היתה תהו ובוהו, הרי חרב, היאך מה דאת אמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובוהו, ויאמר א-להים יהי אור הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא, היאך מה דאת אמר (ישעיה ס) קומי אורי כי בא אורך, וכתוב (ישעיהו ס') כי הנה החושך יכסה ארץ וגו'. בראשית רבה פרשה ב:ה

Rabbi Chiya Rabbah said: At the very beginning of creation, the Holy One, blessed be He, foresaw the Temple built, destroyed and rebuilt. "In the beginning G-d created" (Gen. 1:1) is alluding to the building of the Temple, just as it says (Isaiah 51:16), ". . . that I may plant the heavens, and lay the foundations of the earth, and say to Zion, You are My people." "And the earth was void and empty" (Gen. 1:2) is alluding to the destroyed Temple. "And G-d said, 'Let there be light'" is alluding to the rebuilt and enhanced Temple of the future, just as it says (Isaiah 60:1), "Arise, shine; for your light has come, and the glory of the L-rd has risen upon you." And it is written (Ibid. 60:2), "For, behold, the darkness shall cover the earth, and thick darkness the people; but the L-rd shall arise upon you, and His glory shall be seen upon you." **Medrash Beraishis Rabbah 2:5**

C.

ד"א ותשלם כל המלאכה המלאכה אין כתיב כאן אלא כל המלאכה מלאכת ששת ימי בראשית, מכל מלאכתו אשר ברא א-להים לעשות (בראשית ב' ג') עשה אין כתיב כאן אלא לעשות עדיין יש מלאכה אחרת, כיון שבא שלמה ובנה בית המקדש אמר הקדוש ברוך הוא עכשיו שלמה מלאכת השמים וארץ ותשלם כל המלאכה, לכך נקרא שלמה שהשלים הקדוש ברוך הוא מלאכת ששת ימי בראשית לתוך מעשי ידיו. פסיקתא רבתי פסקא ו

Another explanation: "And all of the labor (*melacha*) was complete. . . " (Kings I 7:51) It is not written "the labor" (*hamelacha*) but rather "all of the labor (*kol hamelacha*)" This is referring to the labor of the six days of creation. [This is hinted in the words of Scripture (Genesis 1:3), "And G-d blessed the seventh day, and sanctified it; because that in it He had rested] from all His work which G-d created *la'asos* - (lit. to make but is commonly translated: and made)." *Assa* - He made is not written but rather, *la'asos* - (lit. to make). This implies that there was still more labor that was to be done. When Shlomo came and built the *Bais HaMikdash* (the Temple), the Holy One, blessed be He, said that through this [accomplishment] Shlomo had [now] completed the labor of heaven and earth and [thus] all of the labor had now been completed. For that reason he was called Shlomo, for the Holy One, blessed be He, completed (*hishlim*) the labors of the six days of creation through [Shlomo's] handiwork. **Pesikta Rabbasi 6**

D.

אמר רב חסדא: בתחילה קודם שחטאו ישראל, היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד, שנאמר: (דברים כג) כי ד' א-להיך מתהלך בקרב מחניך, כיון שחטאו נסתלקה שכינה מהם, שנאמר: (דברים כג) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. סוטה ג:

Rav Chisda said: Originally, before Israel sinned, the Shechina dwelled with each individual, as it says (Deut. 23:15), "For the L-rd your G-d walks in the midst of your camp." When they sinned, however, the Shechinah departed from them; as it is said (ibid.) "That He see no unclean thing in you and turn away from you." **Sota 3b**

II. Purifying One's Vices Through *Golus* (Exile)

A.

שלשה דברים הם שמוציאין את האדם מן העולם והיינו הקנאה והתאוה והכבוד. ומה שאלו שלשה דברים מוציאין את האדם מן העולם, מפני כי חלקי האדם הם שלשה, הגוף והנפש והשכל אלו שלשה הם חלקי האדם. . . . כלל הדבר כי אלו שלשה דברים שהם הקנאה והתאוה והכבוד כל אחד ואחד מאבד חלק אחד מחלקי הנשמה. מהר"ל, דרוש לשבת תשובה

Three things cause a person to be removed from the world: Jealousy (control), desire (craving), and honor (glory). Why these three things? For a person is made up of three parts: 1) the physical body (i.e. the source of desire), 2) *nefesh* - the life force (his emotions - and the source of his need to control) 3) the intellect (i.e. the source of his need to achieve glory or honor). . . . In summary, each one of these three things, jealousy, desire, and honor destroys a [vital] part of the spirit. **Maharal, Discourse on Shabbos Teshuva**

B.

יש ליתן כח נפשי אל המלכות הראשון, כי מלכות ראשון היה לו החשיבות והממשלה ביותר, כמו שאמר אליו דניאל: (דניאל ב, לז) אנתה מלכא מלך מלכיא. וכך אמר גם כן דניאל במראה השנית: (שם ב, לח) אנתה הוא ראשה די דהבא. ולכך אמר: (שם ז, ד) וגפין די-נשר לה, הוא הנשר שהוא פורח בגובה כמו שיתבאר, וזהו הוא כנגד החלק הנפשי שבאדם שהוא כח מושל. והיה מלכות השני

מלכות מדי, והוא כח גופני באדם כח פחות מהראשון. וכל ענין כח הגוף הזה שהוא לעולם חסר והוא מקבל תמיד, וכנגד זה מלכות שניה. ולכך אמר דניאל על מלכות זה: (דניאל ז, ה) וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב . . . ואמרו בפרק עשרה יוחסין (קידושין עב, א): וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב (שם ז, ה). תני רב יוסף אלו פרסיים, שאוכלין ושותין כדוב, ומסורבלין כדוב, ומגדלין שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב, פירש, שהם מבקשים תמיד לבלוע, כך הוא מדתם. . . מלכות יון רוצה בעקירת הקשר בין ישראל להקב"ה. והמלכות שאחריו ראה אותו דניאל כנמר, מפני כי מלכות זה הוא כנגד חלק הג' שבאדם. כי חלק הג' הוא השכל, שהמלכות הזה היה בו החכמה והתבונה, וכמו שיתבאר זה באריכות. כי כל ענין המלכות זה שהיו מבקשים החכמה, וכמו שהוא מבואר מן היונים, וכמו שיתבאר. ולכך היו נותנים דעתם על התורה ולבטל אותה מישראל, כי לא היו רוצים שתהיה החכמה, בפרט שהיא יותר חכמה והיא יותר עליונה מן החכמה האנושית שהיה להם, כמו שהיא התורה שהיא החכמה על הכל. . . לא היו מתנגדים לישראל כי אם בתורתם, וכמו שיתבאר ענין זה. וזה שראה דניאל מלכות השלישי הזה שהוא דומה לנמר, כי זאת החיה היא עז ביותר, וכמו שאמרו: (אבות פרק ה, משנה כ) הוי עז כנמר. וזאת המדה היא שייכת אל אשר הוא מוכן אל החכמה, כמו שאמרו ז"ל: (אבות פרק ב, משנה ה) ולא הביישן למד. ולכך מדת ישראל היא עזות, כמו שאמרו במסכתא ביצה: (כה, ב) תנא משמיה דר"מ, מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין. . . ועוד ראה דניאל חיה רביעית, והיא משניה מן כל חיותא (דניאל ז, ז). . . ולכך ראה דניאל חיה ד' משונה מכל החיות, מפני כי חיה רביעית יש בה של אלו ג' כוחות, והיא כולל כל ג'. אבל ג' מלכיות הראשונות, כל אחד ואחד מהם חלק אחד, רק המלכות הרביעית כולל כלם. . . ולכך ראה דניאל את שלשתן בלילה אחת, ומלכות רביעית בלילה אחת בפני עצמו. . . אמנם מלכות הרביעית, מפני שרואה עצמה שהיא כל ואין זולתו, ולכך היא רוצה שלא יהיה נמצא אחר, ולכך הוא משחית הכל, ואין זה רק השחתה. ולכך ראה דניאל את החיה הזאת שיש לה שנים של ברזל (דניאל ז, ז), כי הברזל הוא משחית ומקצץ את הכל, וכמו שבארנו במקומו, שכל ענין מלכות זה רק להשחית. וכמו ששרפה בית אלקינו והשחיתו אותו, ואין זה רק השחתה שאין יותר על זה. מהר"ל, נר מצוה עמוד יא-יח

The life force (*nefesh*) is the outstanding attribute of **the first kingdom** [that dominated Israel], for the first kingdom had the greatest prestige and power, as Daniel said to [Nebuchadnezzar] (Daniel 2:37), "You, O king, are a king of kings; to whom the G-d of heaven has given the kingdom, the power, the strength, and the glory." Similarly Daniel said regarding the second vision [of Nebuchadnezzar] (ibid. 2:38), "You are this head of gold." Therefore it is said regarding [the first kingdom] (ibid. 7:4), "The first was like a lion, and had eagle's wings." This is the eagle who flies above all, as it will be explained. This corresponds to the attribute of the *nefesh* in man, which is **the power of domination**.

The second kingdom is the kingdom of Medea (Persia), which represents the material aspect of man. This is a lesser level than the first. The whole idea of surrounding the power of the body stems from the fact that it is always lacking and always needs to be fulfilled. This corresponds to the second kingdom. That is why Daniel said regarding this kingdom (Daniel 7:5), "And behold another beast, a second, like a bear." . . . And they stated in Chapter Asarah Yuchsin (Chapter 4), Kiddushin 72a: Rav Yosef taught regarding the verse (Daniel 7:5), "And behold another beast, a second, like a bear," that it refers to the Persians, for they eat and drink like a bear, they are clothed in flesh like a bear, they are overgrown with hair like a bear, and have no rest like a bear. - The reason is that they constantly desire to swallow up [everything in their sight]. This is their outstanding attribute.

The kingdom of Greece wanted to uproot the connection between Israel and the Holy One, blessed be He. Daniel saw the kingdom following [Persia] in the image of a leopard, for this

kingdom represents the **third facet of man, his intellect**, for this kingdom possessed wisdom and understanding, as this will be explained at length. The whole theme of this kingdom was their desire for wisdom, as it was evident from the Greeks, as it will be explained. For that reason they focused upon the Torah and how to eliminate it from Israel. They didn't want this branch of knowledge [to continue], especially since it is a higher form of wisdom than the human wisdom which they possessed, as the Torah is the highest form of wisdom. . . . The Greeks were not opposed to Israel, per se, but rather to their Torah, as this will be explained further on at length. For that reason Daniel saw this third kingdom in the form of a leopard, as this beast is extremely fierce, similar to their saying (Avos 5:20), "Be fierce as a leopard." This attribute is singularly connected to wisdom, as our Sages said (Avos 2:5), "One who is shy cannot learn." For that reason, the outstanding attribute of Israel is their fierceness, as they said in the tractate Beitzah (25:2), "It was taught in the name of Rabbi Meir, 'Why was the Torah given to Israel, because they are fierce.'"

In addition, Daniel saw a **fourth beast** (Daniel 7:7), "and it was different from all the beasts that were before it." . . . The reason that it was different from the other beasts was because this fourth beast had all of those three attributes together, whereas the first three kingdoms only possessed a portion of them. Only the fourth kingdom possessed them all. . . . Consequently, Daniel saw all three in one night and the fourth kingdom on a separate night. . . . **The fourth kingdom**, however, since it views itself as being everything that there is, with no one besides it, it doesn't want there to be any other thing in existence. Consequently, it destroys everything [in its path]. Simply destruction. That is why Daniel envisioned this beast with teeth of iron (ibid. 7:7), for iron destroys and cuts everything, as we explained in our commentary, and the whole thrust of this kingdom is to destroy, just as it burned the House of our G-d and destroyed it, i.e. destruction for destruction's sake. **Maharal of Prague, Ner Mitzvah pages 11-18**

C.

הגלות מקבילה לתוכן החטאים אשר בהם נכשלו ישראל זו היא הדרך אשר בה יוכל להיות התיקון השלם לאותם החטאים ולהטהר לגמרי מזוהמתם. . . . והיא עוקרת אב שורש החטא מלב עם ישראל לגמרי, ומתקנת בשלמות אב הפגם ואת החסרון שהיה בם עד כה. ספר מכתב מאליהו ג:210

Each exile corresponds to the essential sins over which Israel stumbled [in the past]. This is the way that they can reach a complete rectification of those sins, to completely purify themselves from their impurities. . . . [By resisting the temptations of that particular culture] they will thereby totally uproot the root cause of their sins. **Sefer Michtav M'Eliyahu III p. 210**

III. The Arab Nation and Covenant of the Pieces

A.

ר' אליעזר אומ' הראה הקב"ה לאברהם אבינו בין הבתרים ארבע מלכיות מושלן ואבדן, שנ' ויאמר אליו קחה לי עגלה משולשת וכו' עגלה משולשת זו מלכות רביעית שהיא מלכות אדום שהיא כעגלה דשא, עז משולשת זו מלכות יון שנ' וצפיר העזים הגדיל עד מאד, ואיל משולש זו מלכות מדי ופרס, שנ' האיל בעל הקרנים אשר ראיתי מלכי מדי ופרס ותור אלו בני ישמעאל אין הלשון הזה לשון תור אלא בלשון ארמית תור זה שור אין לארץ כשיצמד שור זכר עם נקבה יפתחו ויסדרו את כל המעמקים כדן אמ' חיותא רביעתא. וגוזל אלו ישראל שנמשלו כגוזל שנ' יונתי בחגוי הסלע, כי קולך ערב בתפלה, ומראך נאווה במעשים טובים, וגוזל אלו ישראל שנמשלו בגוזל שנ' אחת היא יונתי תמתי, מדרש פרקי דרבי אליעזר פרק כז

Rabbi Eliezer said: The Holy One, blessed be He, showed our forefather Avraham four kingdoms as they ruled and in their destruction, as it says (Gen. 15:9), “Bring me a three year old heifer,” which refers to the fourth kingdom, which is the kingdom of Edom (Rome) [that has grown fat] like a heifer in the grass (or the threshing floor, see Jeremiah 50:11), “and a three year old female goat,” which refers to Greece, as it says (Daniel 8:8), “Then the male goat grew very great,” “and a three year old ram,” which refers to Media and Persia, as it says (Daniel 8:6), “And it came to the ram that had two horns,” “and a turtledove (*tor*),” which hints to the children of Yishmael. We find in Aramaic that *tor* means an ox. No land can be resistant when a team of male and female oxen open up and arrange [into furrows] all of the deep ground. This is what is referred to in Scripture (Daniel 7:23) as, “The fourth beast [shall be a fourth kingdom upon earth, which shall be different from all kingdoms, and shall devour the whole earth, and shall trample it down, and break it in pieces].” “The young dove (pigeon)” is referring to Israel, who are compared to a pigeon, as it says (Song of Songs 2:14), “O my dove (pigeon), in the clefts of the rock, in the secret places of the cliff, let Me see your countenance, let Me hear your voice; for your voice is sweet,” which is referring to their prayers, “and your countenance is comely” is referring to their good deeds. They are further compared to a dove (pigeon) in the verse (ibid. 5:2), “Open to me, my sister, my love, **my dove**, my perfect one.” **Midrash Pirkei d’Rabbi Eliezer Chap. 27**

B.

עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקב"ה כדי שלא ישתעבדו בניו בארבע מלכיות הללו ונפלה עליו שנת תרדמה ויישן לו, שנ' ותרדמה נפלה על אברם, וכי יש לך אדם שהוא יושב וישן ויוכל להתפלל, אלא ללמדך שהיה אברם שוכב וישן מכח תפלה כדי שלא ישתעבדו ארבע מלכיות הללו, שנ' והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, אימה זו מלכות אדום שנ' דחילא ואימתני ותקיפא, חשכה זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל מכל מצות התורה, גדולה זו מלכות פרס ומדי שגדלה למכור את ישראל חנם, נופלת זו מלכות בבל שנפלה בידם ישראל, עליו אלו ישמעאלים שעליהם בן דוד יצמח, שנ' אויביו אלביש בושת. מדרש פרקי דרבי אליעזר פרק כז

Avraham got up and prayed before the Holy One, blessed be He, in order that they not subjugate his children during the period of these four kingdoms, and a deep sleep fell upon him and he became unconscious, as it says (Gen. 15:12), “. . . a deep sleep fell upon Abram.” Is there a person who can sit and sleep and is [yet] able to pray? But rather this teaches you that Avram layed down and slept as a result of the prayers, in order that they (his progeny) [not] be subjugated by these four kingdoms, as it says (ibid.), “. . . and, lo, a fear of great darkness fell upon him.” “Fear” is referring to Edom, as it says [describing the fourth creature, which is Edom - Rome] (Daniel 7:7), “. . . behold a fourth beast, dreadful and terrible, and exceedingly strong . . .” “Darkness” is referring to Greece who darkened the eyes of Israel from [performing] *mitzvas* (commandments) and [studying] Torah. “Great” is referring to the kingdom of Persia and Media who grew great (i.e. overstepped their bounds) to sell Israel for nought. “Fell” is referring to the kingdom of Babylon in whose hands Israel fell. “Upon him” is referring to Yishmael, upon which the son of David will sprout, as it says (Psalms 132:18), “His enemies I will clothe with shame; but upon himself his crown shall flourish.” **Midrash Pirkei d’Rabbi Eliezer Chapter 27**

IV. Accountability

A.

(1) וְאִם-לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת-כָּל-הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: וְאִם-בְּחֻקֹּתַי תִּמָּאֲסוּ וְאִם אֶת-מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֶת-בְּרִיתִי: וַיִּקְרָא כוֹיִד-טו

But if you will not listen unto Me, and will not do all these commandments; And if you shall despise My statutes, or if your soul loathes My judgments, so that you will not do all My commandments, but that you break My covenant. **Leviticus 26:14-15**

(2) **ואם לא תשמעו לי** – להיות עמלים בתורה, לדעת מדרש חכמים. יכול לקיום המצות, כשהוא אומר ולא תעשו וגו', הרי קיום מצות אמור, הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה. ומה תלמוד לומר לי, אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו, וכן בנמרוד (בראשית י ט) גבור ציד לפני ד', שמכירו ומתכוין למרוד בו, וכן באנשי סדום (שם יג יג) רעים וחטאים לד' מאד, מכירים את רבונו ומתכוונים למרוד בו: ולא תעשו – משלא תלמדו לא תעשו הרי שתי עבירות: ואם בחקתי תמאסו – מואס באחרים העושים: משפטי תגעל נפשכם – שונא החכמים: לבלתי עשות – מונע את אחרים מעשות: את כל מצותי – כופר המצוות שלא צויתים, לכך נאמר את כל מצותי, ולא נאמר את כל המצות: להפרכם את בריתי – כופר בעיקר הרי שבע עבירות, הראשונה גוררת השניה, וכן עד השביעית ואלו הן לא למד, ולא עשה, מואס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר במצות, כופר בעיקר: רש"י שם

But if you will not listen unto Me: To toil in the study of Torah, i.e. to know the *Midrash Chachamim* - the exposition and interpretation of the Sages. I might think that this [phrase only] refers to the fulfillment of the commandments, but since Scripture states, “and will not do all these commandments,” then the fulfillment of the commandments is already stated. How, then, can I explain, “But if you will not listen unto Me”? This is referring to toil in the study of the Torah. What is meant by the [redundant] phrase, “unto Me”? This specifically refers to someone who acknowledges his Master but willfully intends to rebel against Him, similar to Nimrod regarding whom it is stated (Genesis 10:9), “He was a mighty hunter (inciter, i.e. snared people to rebel against Hashem) **before the L-rd.**” He acknowledged his Master but yet willfully rebelled against Him. Similarly, we find in regards to the people of Sodom (Genesis 13:13), “But the people of Sodom were exceedingly wicked and sinful **before the L-rd.**” They [too] acknowledged their Master but yet willfully rebelled against Him. **And will not do all these commandments:** As a consequence of not studying, you will not do. Thus there are two sins. **And if you shall despise My statutes:** He despises others who do. **Your soul loathes My judgments** means that the person hates the Sages. **So that you will not do all My commandments** implies that he prevents others from doing. **All My commandments.** He denies that I commanded them. For that reason it says, “All My commandments,” rather than, “All the commandments.” **That you break My covenant.** He denies the basic article of faith (i.e. the special relationship between the Creator and the Jewish people). Thus there are seven transgressions, one leading to the next, leading up until the seventh. They are: 1) He didn't study. 2) He didn't do [the commandments]. 3) He despised others who did them. 4) He hated the Sages. 5) He prevented other from doing. 6) He denied the commandments and 7) he denied the principle article of faith. **Rashi, ibid.**

3) “About two centuries ago the study of the Talmud blossomed amongst German Jewry as perhaps never before. The communities of Germany, both large and small, were distinguished for their deep and upright piety. Yeshivoh were to be found in every city in which Jews dwelled, Prague, Fuerth, Frankfort-on-Main, Mainz, Worms, Mannheim, Karlsruhe, Berlin, Breslau, Frankfort-on-Oder, Halberstadt and innumerable smaller places to which youths eager for learning, streamed from all parts of Germany. Then there arose an unholy dispute which was directed particularly against the great Rav Yonoson Eybeshuetz. The damage caused by this dispute, and the extent to which it contributed towards dissuading young people from studying Torah and demoralizing the ranks of the G-d fearing, cannot be adequately described. We still

had an opportunity of hearing accounts of contemporaries who lived through the dispute.” **Rabbi Marcus Lehmann, Chief Rabbi of Mainz, Germany, The Rabbi Lehmann Hagadah**

(4) תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עֲבַדְתָּ אֶת ד' אֱ-לֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרֹב כָּל: וְעֲבַדְתָּ אֶת-אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנֹךָ יְקֹנֶךָ בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעִירָם וּבְחָסֶר כָּל וְנָתַן עַל בְּרִזְלְךָ עַל-צִוְּאָרְךָ עַד הַשְׁמִידוֹ אִתָּךְ: . . . וְהִפְיֹצְךָ ד' בְּכָל-הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד-קְצֵה הָאָרֶץ וְעֲבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-יָדַעְתָּ אֹתָהּ וְאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאֶבֶן: וּבְגוֹיִם הָהֵם לֹא תִרְגָּעַ וְלֹא-יִהְיֶה מְנוּחַ לְכַף-רִגְלְךָ וְנָתַן ד' לְךָ שֵׁם לֵב רָגֹז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדָאֲבוֹן נֶפֶשׁ: וְהָיוּ חֲלִידֵי תִלְאִים לְךָ מִנְּגֵד וּפְחַדְתָּ לַיְלָה וַיּוֹמֶם וְלֹא תִאֲמִין בְּחִידְךָ: בְּבֹקֶר תֹּאמַר מִי-יִתֶּן עָרֹב וּבְעֶרֶב תֹּאמַר מִי-יִתֶּן בֹּקֶר מִפְּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחֹד וּמִמְרָאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: דְּבָרִים כַּח:מז,מח,סד-סז

Because you served not the L-rd your G-d with joyfulness, and with gladness of heart, for the abundance of all things; Therefore shall you serve your enemies which the L-rd shall send against you, in hunger, and in thirst, and in nakedness, and in want of all things; and He shall put a yoke of iron upon your neck, until He has destroyed you. . . . And the L-rd shall scatter you among all people, from one end of the earth to the other; and there you shall serve other gods, which neither you nor your fathers have known, of wood and stone. And among these nations shall you find no ease, neither shall the sole of your foot have rest; but the L-rd shall give you there a trembling heart, and failing of eyes, and sorrow of mind; And your life shall hang in doubt before you; and you shall fear day and night, and shall have no assurance of your life; In the morning you shall say, Would it were evening! and in the evening you shall say, Would it were morning! for the fear of your heart with which you shall fear, and for the sight of your eyes which you shall see. **Deuteronomy 28:47,48,64-67**

B.

א"ר אבא בר כהנא, מאי דכתיב: חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע? אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, חולין הוא מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע. ולא? והכתיב: והכרתי ממך צדיק ורשע! בצדיק שאינו גמור. אבל בצדיק גמור לא? והכתיב: וממקדשי תחלו, ותני רב יוסף: אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי, אלו בני אדם שקיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו! התם נמי כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו, הוו להו כצדיקים שאינן גמורים. עבודה זרה ד.

R. Aba b. Kahana said: What is the meaning of the verse (Genesis 18:25), "Be it be far from You to do after this manner, to slay the righteous with the wicked"? What Avraham said is, "Sovereign of the Universe, it is profanation, [of Your name, i.e. a *chilul Hashem*] to do after this manner, to slay the righteous with the wicked". And doesn't G-d [normally] act after this manner? Is it not written (Ezekiel 21:8), "And I will cut off from you the righteous and the wicked"? — That refers to one who is not thoroughly righteous. But not to one who is wholly righteous? Is it not written (ibid. 9:6), "And begin [the slaughter] with my sanctuary," which, R. Yosef learned, should not be read my sanctuary but my "sanctified ones," namely the men who fulfilled the Torah from Aleph to Tav? — There, too, since it was in their power to protest against [the wickedness of the others] and they did not protest, they are not regarded as thoroughly righteous. **Avodah Zara 4a**

V. The Power of Torah

A.

(1) אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב: ויאמר ד' על עזבם את תורת וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה. נדרים פא.

Rav Yehudah said in Rav's name: What is meant by (Jeremiah 9:11), "Who is the wise man, that he may understand this [. . . for what is the land destroyed etc.]"? Now, this question was put to the Sages, Prophets, and Ministering Angels, but they could not answer it, until the Almighty Himself did so, as it is written (ibid. 10), "And the L-rd said, 'Because they have forsaken My law which I set before them, and have not obeyed My voice, neither walked therein'." But is not 'have not obeyed my voice' identical with, 'neither walked therein'? — Rav Yehudah said in Rav's name: [It means] that they did not first recite a benediction over the Torah. **Nedarim 81a**

(2) הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ אֵיךָ ד' וְתַפְשִׁי הַתּוֹרָה לֹא יָדְעוּנִי וְהָרַעִים פָּשְׁעוּ בִּי וְהִנְבִּיאִים נִבְּאוּ בַּפֶּעַל וְאַחֲרֵי לֹא-יִוָּעְלוּ הָלָכוּ: ירמיהו פרק ב:ח

The priests did not say, Where is the L-rd? and they who hold on to the Torah knew Me not; the rulers also transgressed against Me, and the prophets prophesied by Baal, and walked after things that do not benefit. **Jeremiah 2:8**

(3) ותופשי התורה – הם החכמים לומדי התורה לא ידעני שלא למדו התורה לשמה לקיים מה שכתוב בה אלא לומדים בפה ולא בלב זהו לא ידעוני כי המחשבה הטובה והמעשים הטובים הוא דעתה לא הלמוד לבד וי"ת ומלפי אוריתא לא אליפו למדע דחלתי: רד"ק ירמיהו פרק ב פסוק ח

They who hold on to the Torah: These are students of Torah. **Knew me not:** As they did not study the Torah for its own sake, in order to fulfil that which is written in it. Rather, they study with their lips and not with their heart. This is the meaning of, "they . . . knew Me not," for the proper thoughts and the proper actions are "its knowledge," and not just learning alone. Targum Yonason translated it, "The teachers of Torah didn't teach them to know to be in awe of Me." **Radak, ibid.**

B.

(1) מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים. יומא ט:

But why was the second Temple destroyed, seeing that in its time they were occupying themselves with Torah, [observance of] precepts, and the practice of charity? Because therein prevailed hatred without cause. That teaches you that groundless hatred is considered as of even gravity with the three sins of idolatry, immorality, and bloodshed together. **Yoma 9b**

(2) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלו' ורודף שלו' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה: אבות איב

Hillel used to say: Become one of the disciples of Aharon [HaKohen], ie. One who loves peace, pursued peace, loves his fellow creatures and brings them close to the Torah. **Avos 1:12**

VI. *Mesirus Nefesh* - Self Sacrifice

A.

ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי. רבי נתן אומר . . . אלו ישראל שיושבין בארץ ישראל ונותנין נפשם על המצות. מה לך ויצא ליהרג על שמלתי את בני. מה לך יוצא לישראל על שקראתי בתורה. מה לך יוצא ליצלב על שאכלתי המצה. מה לך לוקה מאפרגל על שנטלתי את הלולב. מכלתא פ' יתרו פ"ו

"And shows kindness unto thousands [of generations] of those that love Me and keep My commandments." (Exodus 20:6) Rabbi Noson stated: . . . This refers to those that dwell in the land of Israel and give up their lives in order to perform the commandments. "Why are you going out to be killed?" "Because I circumcised my son." "Why are you going out to be burned [alive at the stake]?" "Because I read the Torah." "Why are you going out to be crucified?" "Because I ate matzah." "Why are you going out to be whipped?" "Because I took a lulav." **Mechilta Yisro Parsha 6**

B. The entire community in Regensburg was forcibly converted, for they saw that they could not be saved. When the errant ones and the rest of the mob gathered, the people of the city forced them into the river (to baptize them), and then the enemy made an evil sign over the water - vertical and horizontal - (i.e. the cross) - and defiled them all simultaneously in that river, for there was a great multitude there. They, too returned to the L-rd as soon as the enemy had left, doing great penance. For what they had done, they had done under powerful duress, being unable to withstand the enemy, and the enemy had not wished to slay them. May G-d forgive us our trespasses. **Chronicle of Solomon bar Simson**

C. It is now fitting to recount the praises of those who were forcibly converted. They risked their lives even in matters pertaining to food and drink. They slaughtered the animals they ate in accordance with Jewish ritual, extracted the forbidden fat, and inspected the meat in accordance with Rabbinic law. They did not drink prohibited wine and rarely attended church, and whenever they did go, it was under great coercion and fear, and they went with aggrieved spirits. The Gentiles themselves knew that they had not converted out of conviction but rather in fear of the errant ones, and that the Jews did not believe in the object of their reverence but remained steadfast in their reverence for the L-rd and clung firmly to the Most High G-d. In the eyes of the Gentiles, they observed the Gentile Sabbath properly; but they observed G-d's Torah clandestinely. He who speaks evil of them, it is as though he spoke thus of the Divine Countenance. **Chronicle of Solomon bar Simson**

VII. The Pogroms

A. סופות בנגב - The Hurricanes in the South

(1) הננו חיים בדור שכל מלאכה נעשית לא ע"י מכונית-ידיים, רק ע"י מכוניות של קטור ועלעקטרא, והכל נעשה בזריזות יתירה ובמהירות גדולה, וגם מלאכת האנטישמיים, לזרוע זרע של שנאה ואיבה ליהודים, עשו פרי בזמן קצר מאד ותחת שעד כה צוררי ישראל התיחסו באיבה לישראל באופן שלילי, כלומר עצרו בממשלה לכלי תת לישראל שוין זכויות, המציאה אז האנטישמיות ברוסיה המצאה שלא שעררה שאול ואבדון, היא המצאת פוגרומים באמתלא של עלילה חדשה, עלילת העקספלוואטאציע, שהיהודים מקפחים את עמי הארץ הן במשאם ומתנם והן בחרושת המעשה וההשכלה, שהיהודים בחריצותם מכניסים אותם תחת ידיהם ומקפחים חיי עם הארץ התמימים, עד שהיו נלחצים ונאלצים להתקומם בפריצות גדר לבוז רכוש היהודים כקטב ישוד צהרים ר"ל. ספר זכרון יעקב, הרב יעקב ליפשוץ חלק ג' ע' 8

We are living in a generation where work is no longer done through hand powered devices but rather through steam or electrically powered machines where everything is done with great alacrity and speed. This also applies to the fabrication of anti-Semitism, i.e. the seeding of hatred and enmity towards Jews as these [seeds] bore fruit in a very short time span. In the past the enemies of the Jews would demonstrate their hatred towards the Jews in a passive manner, i.e. the government would hold back from granting equal rights to the Jews. Now, however, the

anti-Semites in Russia invented a new form [of hatred] that even [the forces of] hell and destruction had never contemplated, i.e. the pogrom. And they accomplished this through a new libel, i.e. the libel of exploitation, i.e. that the Jews are exploiting the general population and depriving them of their fair share in all areas, whether it be in commerce, manufacturing or intellectual pursuits. The Jews, [according to this libel,] through their industriousness dominate over them and exploit the unsophisticated and honest populace to such an extent that they felt themselves forced to finally overpower the Jews and despoil their property, reminiscent of “the destruction (demon) that wastes at noontime” (Psalms 91:6). May G-d protect us! **Sefer Zichron Yaakov, Rav Yaakov Lipschitz, Vol. III p. 8**

(2) גם מתוך עב ענן החשך והערפל ראינו אצבע אלקים. בעיר יעליסאוועטגראד חפצו צעירי המשכילים לפרוץ את הגדר והגבול שמבדיל בין ישראל לעמים, ובשאיפתם להשכלה והתבוללות יסדו כהה בשם היהדות החדשה המשותפת עם הנוצרית, כפי שמסופר במכ"ע המליץ שנת תרמ"א No. 20. והנה דוקא שם החל הפאגראם הראשון בכל תוקף ועוז, ומשם נפוצו הפאגראמים לערים קיוב ואדעסא וערי נגב ברוסיה. שם

Even through the thick clouds and terrible darkness we were able to see the finger of G-d. In the city of Elizabethgrad the young Maskilim desired to breach the wall and boundary separating the Jews and the other nations and in their desire for enlightenment and assimilation founded an organization called, “The New Judaism in Partnership with Christianity”, as it was announced in the periodical, HaMelitz of 1881 no. 20. Behold it was there that the first pogrom began in all its fury and force. From there the pogromists spread out to the cities of Kiev and Odessa and the cities of southern Russia. **Ibid.**

(3) העתקנו בזה נוסחאות פקידי הרשות אבל הנסיון והמציאות ספרו ממש את ההיפך הפוגרומים התנהגו בסדר ובמשטר ובנוסח אחד בכל הערים השודדים נקהלו עפ"י פקודה מסותרת. במחוזות הנגב ה' מצביא הפוגרומים האכזר הידוע "קרושעוואן" מטעם מחוללי הפוגרומים. כשהתחיל פוגרום, עברו כמה שעות אשר שוטרי העיר התחבאו לגמרי והשודדים לא פגשו שום מפריע ומעכב אחרי עברו כמה שעות והשודדים כבר עשו שמות נוראות, באו גדודי אנשי הצבא אשר לא פעלו ולא הפריעו מאומה, וסבבו את השודדים מרחוק, והשודדים עשו שמות שוד וחמס ואכזריות רצח לעיני הצבא ופקידיהם, וכך ה' המשטר בכל הפוגרומים ר"ל. שלשה ימים נעשו שערוריות גם בעיני נשים ובתולות, ורק ביום השלישי בשעה שהתגברה התלהבות השודדים עד לעשות כליון בהרג ואבדן, רק אז שרקו הפקידים לצבא לעצור בעד משובת ההמון וכרגע המגפה נעצרה כמה מראשי השודדים הושמו בבתי כלאים, וכל אלה היה רק למראית עין, כי הוגשו למשפט (?) רק אחדים וגם אותם הוציאו אחרי זה לחפשי. ביעליסאוועטגראד הובאו מתחלה ארבע מאות שודדים לבית האסורים, ולמחרת הרשה שר העיר ליסד קאמיטעט לקבץ נדבות בעד משפחות השודדים לכלכלת בני ביתם, ואחרי ימים אחדים יצאו כלם לחפשי. שם ע' 10-11

We just quoted from the official governmental version of these events. Experience and reality, however, tell us just the opposite. The pogromists acted in an organized and uniform manner. In every city the plunderers gathered together through secret orders. In the southern areas the leader of the pogromists was the brutal and infamous “Krushevan”, according to the victims of these pogroms. During the initial hours of the pogroms, the city's police force was kept in hiding and the pogromists didn't meet any opposition. After many hours had passed in which the pogromists had already inflicted terrible damage, army units appeared. They didn't disturb them at all, however, but just surrounded them from a distance while the pogromists kept on destroying, plundering, and murdering with brutality, all under the watchful eye of the soldiers and their officers. This was the system that was implemented in every pogrom. May G-d help us! For three

days these evils continued, including the despoiling of women and young girls. Only on the third day, when the frenzied mob were about to totally destroy and murder the Jewish populace did the officers give the order for the mob to stop and in an instant the plague was totally halted and many of the pogrom's leaders were put in jail. Only a few of them, however, were brought before the court and they too were released shortly afterwards. In Elizabethgrad four hundred of the plunderers were initially put in jail. The next day the mayor personally arranged a committee to raise funds to provide for their families. After a few days had passed they all went out free. **Ibid. pp. 10-11**

(4) (תהלים סח) פֶּזַר עַמִּים קִרְבוֹת יַחֲפָצִין, מִי גָרַם לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁיתְפְּזֹרוּ לְבֵין אֻמוֹת הָעוֹלָם - קִרְבוֹת שֶׁהָיוּ חֲפָצִין בָּהֶן. פסחים ק"ח:

“He has scattered the people that delight in approaches” (Psalms 68:31): what caused Israel to be scattered among the nations? The approaches [to the nations] which they desired.” **Pesachim 118b**

B.

(1) וְאִם-עַד-אֶלֶּה לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְיִסְפַּתִּי לְיִסָּרָה אֶתְכֶם שִׁבְעַ עַל-חַטֹּאתֵיכֶם: וְיִקְרָא כו':

And if you will not yet for all this listen to Me, then I will punish you seven times more for your sins. **Leviticus 26:18**

2) The anti-Jewish riots in Kishinev, Bessarabia (modern Moldova), are worse than the censor will permit to publish. There was a well laid-out plan for the general massacre of Jews on the day following the Orthodox Easter. The mob was led by priests, and the general cry, "Kill the Jews," was taken-up all over the city. The Jews were taken wholly unaware and were slaughtered like sheep. The dead number 120 (late estimates put it at between 47 and 48) and the injured about 500. The scenes of horror attending this massacre are beyond description. Babies were literally torn to pieces by the frenzied and bloodthirsty mob. The local police made no attempt to check the reign of terror. At sunset the streets were piled with corpses and wounded. Those who could make their escape fled in terror, and the city is now practically deserted of Jews. **The New York Times. April 28, 1903. p. 6.**

3) . . . [as an educated Russian official said, in a discussion], “What can we do with them? They are the racial antithesis of our nation. A fusion with us is impossible, owing to religious and other disturbing causes. They will always be a potential source of sectarian and economic disorder in our country. We cannot admit them to equal rights of citizenship for these reasons and, let me add, because their intellectual superiority would enable them in few years’ time to gain possession of most of the posts of our civil administration. They are a growing danger of a most serious nature to our Empire in two of its most vulnerable points, - their discontent is a menace to us along the Austrian and German frontiers, while they are the active propagandists of Socialism of Western Europe within our borders. The only solution of the problem of the Russian Jew is his departure from Russia. **Michael Davitt, Within The Pale: The True Story of the Anti-Semitic Persecutions in Russia**

C. “There I saw the following scene: a gang of young men, between 25 and 20 years old, among whom there were plain-clothes policemen and members of the Okhrana, were rounding up anyone who looked like a Jew—men, women and children—stripping them naked and beating them mercilessly . . . We immediately organised a group of revolutionaries armed with revolvers . . . we ran up to them and fired at them. They ran away. But suddenly between us and

the pogromists there appeared a solid wall of soldiers, armed to the teeth and facing us. We retreated. The soldiers went away, and the pogromists came out again. This happened a few times. It became clear to us that the pogromists were acting together with the military.” **Osip Aaronovitch Piatnitsky (Tarshish), Bolshevik leader and head of the International Department of the Communist International during the 1920s and early 1930s, describing the events of the pogrom in Odessa in October of 1905**

D.

וְאִם-תֵּלְכוּ עִמִּי קָרִי וְלֹא תֵאָבֹוּ לְשִׁמְעֵי לִי וְיִסְפַּתִּי עָלֵיכֶם מִכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם: וְיִקְרָא כו:כא

And if you walk contrary to Me, and will not listen to Me; I will bring seven times more plagues upon you according to your sins. **Leviticus 26:21**

VIII. Germany: The Modern Day Rome

A. In addition, Daniel saw a **fourth beast** (Daniel 7:7), “and it was different from all the beasts that were before it.” . . . The reason that it was different from the other beasts was because this fourth beast had all of those three attributes together, whereas the first three kingdoms only possessed a portion of them. Only the fourth kingdom possessed them all. . . . Consequently, Daniel saw all three in one night and the fourth kingdom on a separate night. . . . **The fourth kingdom**, however, since it views itself as being everything that there is, with no one besides it, it doesn’t want there to be any other thing in existence. Consequently, it destroys everything [in its path]. Simply destruction. That is why Daniel envisioned this beast with teeth of iron (ibid. 7:7), for iron destroys and cuts everything, as we explained in our commentary, and the whole thrust of this kingdom is to destroy, just as it burned the House of our G-d and destroyed it, i.e. destruction for destruction’s sake. **Maharal of Prague, Ner Mitzvah pages 11-18**

B.

יֵשָׁא ד' עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כְּאֲשֶׁר יִדְאָה הַנֶּפֶשׁ גּוֹי אֲשֶׁר לֹא-תִשְׁמָע לְשׁוֹנוֹ: דְּבָרִים כח:מט

The L-rd shall bring a nation against you from far, from the end of the earth, which will swoop down like the eagle; a nation whose tongue you shall not understand. **Deuteronomy 28:49**

C.

(איכה א:ה) הִיוּ צָרִיָּה לְרֹאשׁ וְגו', כָּל הַמֵּיצַר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ. גִּטִּין נו:

“Her adversaries rose to become the head . . . “ (Lamentations 1:5); whoever harasses Israel rises to become head. **Gittin 56b**

IX. The Recreation of Torah Jewry

A.

לֹא הַחֲזִיק לְעַד אָפוֹ: זֶה מִדָּה אַחֶרֶת, שֶׁאִפְלוּ הָאָדָם מִחֲזִיק בַּחֲטָא, אֵין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִחֲזִיק אָף. וְאִם יַחֲזִיק, לֹא לְעַד, אֲלֵא יִבְטֵל כַּעֲסוֹ אִפְלוּ שְׁלֹא יֵשׁוּב הָאָדָם, כִּמּוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בִּימֵי יִרְבַּעַם בֶּן יוֹאִישׁ שֶׁהַחֲזִיר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גָבֹול יִשְׂרָאֵל וְהֵם הָיוּ עוֹבְדֵי עֲגָלִים, וְרָחַם עֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁבוּ. אִם כֵּן לָמָּה רִיחָם? בְּשִׁבִּיל מִדָּה זֹו שְׁלֹא הַחֲזִיק לְעַד אָפוֹ, אֲדַרְבָּא מִחֲלִישׁ אָפוֹ, עִם הָיוּ שְׁעָדִין הַחֲטָא קִים, אֵינוּ מַעֲנִישׁ, אֲלֵא מַצֵּפָה וּמִרְחָם אוֹלֵי יֵשׁוּבוּ, וְהֵיוּ לֹא לְנֶצַח יִרִיב וְלֹא לַעֲוֹלָם יִטּוֹר אֲלֵא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג בְּרִכּוֹת וּבִקְשׁוֹת, הַכֵּל לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל. וְזוֹ מִדָּה רֹאוּיָה לְאָדָם לְהִתְנַהֵג בָּה עִם חֲבֵרָיו. אִפְלוּ שֶׁהוּא רִשְׁאִי לְהוֹכִיחַ בִּיסוּרִים אֶת חֲבֵרָיו אוֹ אֶת בְּנָיו וְהֵם מִתִּסְרִים, לֹא מִפְּנֵי זֶה יִרְבֵּה תוֹכַחְתּוֹ וְלֹא יַחֲזִיק כַּעֲסוֹ אִפְלוּ שְׁכַעֲס, אֲלֵא יִבְטְלוּ וְלֹא יַחֲזִיק לְעַד אָפוֹ. גַּם אִם הוּא אָף הַמוֹתֵר

לאדם, כעין שפירשו כי תראה חמור שונאך וגו' ופרשו מה היא השנאה הזאת? שראה אותו עובר עבירה והוא יחיד אינו יכול להעיד ושונא אותו על דבר עבירה, ואפלו הכי אמרה תורה עזב תעזב עמו "שבוק את דבלבך" אלא מצוה לקרב אותו באהבה, אולי יועיל בדרך זה, והיינו ממש מדה זו: לא החזיק לעד אפו. הרב משה קורדוואירו, ס' תומר דבורה

"He does not retain His anger for ever" (Micha 7:18): This is another attribute [of Hashem] that even if the person is still holding on to sinful ways, the Holy One, blessed be He, does not retain His anger, and if He does, it is not for ever. Rather, He terminates His anger, even if the person does not repent, just as we find in regards to what occurred in the days of Jeroboam the son of Joash in which the Holy One, blessed be He, restored the boundaries of Israel, although they were worshippers [at the cult center] of the [golden] calves. He had compassion for them, although they hadn't repented. So why did He have such compassion? This was because of this attribute of not retaining anger. On the contrary, He weakened His anger, even though the sin was still there. He doesn't [continue to] punish but rather He has compassion for them for they may still repent. This is in fulfillment of the verse (Psalms 103:9), "He will not always rebuke; nor will He keep his anger forever." Rather, He acts with them [at times] softly and [at times] harshly. All of this is for the benefit of Israel. It is befitting for a person to conduct himself with his fellow man with this attribute. Even in a situation where one would be allowed to discipline a person or child harshly and cause them suffering, he should not use this opportunity to overly discipline them and shouldn't retain his anger even when he is in a state of anger. He should rather terminate it and not eternally retain his anger, even if it be in a situation where anger is warranted. This is similar to what [our Sages] explained in regards to the verse (Exodus 23:5), "If you see the donkey of one you hate crouching under its burden, you shall refrain from forsaking him, rather, you shall help him lift [the burden] off of the animal." [Our Sages] explained the nature of this hatred (Pesachim 113b) that it is referring to an individual whom he saw engaged in some forbidden activity. Since he was the only witness, and therefore invalid to testify in court, he is [nevertheless] allowed to hate him for having perpetrated that sin. Even that being the case, nevertheless, the Torah says that he must help him lift off the burden. He is commanded [rather to] "forsake that which is in his heart" and bring him closer through love, for perhaps this approach may be effective. This is an actual practical case of this attribute of "He does not retain His anger for ever" **HaRav Moshe Cordovero, Sefer Tomer Devorah**

B.

טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא טוב מראשיתו. תלמוד ירושלמי חגיגה ב:א

"The goodness of the end of a thing comes from its beginning" (Koheles 7:8). [It is good at the end only] when it was good from its inception. **Talmud Yerushalmi Chagigah 2:1**